

I. Filosofie: Úvod, antropologické myšlení od antiky do 19. století

1. Co je a co není filosofie

- filosofie – *filein* (řec. milovat) + *sofia* (řec. moudrost)
- 2500 let existence v různých kulturních kontextech – potíže s obecně platným vymezením
- nejobecnější definice: „Filosofie znamená především touhu po věděni, jež by obsáhlo celou skutečnost a vyjevilo člověku smysl jeho života, počínání a usilování.“
- filosofie se dělí na podobory:

Epistemologie (*epistémé*) = **noetika** (*noésis*) = gnoseologie (*gnósis*) – teorie poznání. Zabývá se původem, předmětem, povahou, rozsahem a výsledkem poznání.

Ontologie (z řec. *on*, *logos*): nauka o jsoucnu a bytí. Snaží se popsat skutečnost tím, že identifikuje základní kategorie skutečnosti a vysvětluje vztahy mezi nimi. Pro lepší přiblížení ontologie lze říci, že ontologie kupříkladu vysvětluje, zda má skutečnost původ v jediném, trvalém a neměnném principu, anebo je takových principů více: První stanovisko se označuje jako **monismus** (*monas* – jedna), druhé se označuje jako **pluralismus** (*plures* - mnoho). Dále se ontologie například zabývá tím, zda je takový základ skutečnosti hmotný (**materialismus**) nebo duchovní (**idealismus**).

Metafyzika je obor, který úzce souvisí s ontologií, protože až do konce 19. století se metafyzika a ontologie víceméně překrývaly. Výraz metafyzika v řečtině znamenal „věci, které jsou za fyzikou“, a to dobře odpovídá i povaze oboru: Fyzika se snaží poznat podstatu materiálních těles, metafyzika si klade ještě obecnější cíl: snaží se uchopit podstatu samotného bytí, neboli veškeré skutečnosti. Zpravidla je značně spekulativní – odtud její špatná pověst.

Dějiny filosofie – cílem dějin filosofie je poskytnout interpretace filosofických textů minulosti.

Filosofie vědy - se zabývá vědeckým poznáním. Soustředí se především na analýzy základních pojmů, které vědci užívají při výkladu přírodní skutečnosti, protože samotná věda často nevysvětluje zcela přesně jejich význam: „vědecký zákon“, „vědecká pravda“, „vědecká teorie“, „vědecký důkaz“ atp.

Přírodní filosofie je tradiční filosofická disciplína, která poskytovala vysvětlení přírodních jevů. Je třeba si uvědomit, že až do konce 18. století neexistovaly empirické vědecké disciplíny jako je biologie, geologie, botanika, meteorologie atp. a vysvětlování neživého i živého přírodního světa náleželo právě do kompetence přírodní filosofie. Jinými slovy, až do 18. století přírodní filosofie zahrnovala témata a poznatky, které dnes přisuzujeme specializovaným vědeckým oborům.

Kosmologie (z *kosmos* – svět) je obor, který býval součástí přírodní filosofie. Kosmologie se zabývala především uspořádáním kosmu, povahou nebeských těles a podstatou prostoru a času. Také témata kosmologie od 19. století postupně přebíraly jednotlivé přírodovědné obory. S kosmologií souvisí pojem **kosmogonie** (*kosmos* + *genein*). V řečtině znamená původ, zrození světa. Kosmogonie jsou mýtická vyprávění o vzniku a původu světa opřena o náboženský základ. V moderní vědě se kosmogonie chápe jako nauka, která se zabývá vznikem a vývojem vesmírných těles a planetárních systémů.

Etika (*éthos* – mrav, zvyk, obyčej) je filosofické zkoumání morálky. **Morálka** (lat. *mos* mrav, zvyk, obyčej) je proměnlivý, historicky i kulturně podmíněný souhrn hodnotících soudů, zvyků, názorů, ideálů, hodnot, pravidel, norem, jimiž se lidé řídí v praktickém životě. Etika tedy zkoumá: co je dobro, co je štěstí, co je správné jednání, co je přátelství, co je láska, co jsou lidská práva atp. Etika se může omezovat na popis těchto ideálů a kategorií, anebo může také normativně stanovovat jejich závazný obsah: To znamená, že normativně určí – co je dobro, co je štěstí atd. V tomto smyslu se pak etika stává teorií lidského života, chování a jednání; jinými slovy,

etika se může stát také návodem ke šťastnému a plnohodnotnému životu. Každá významnější filosofická škola podává jiný návod, což je způsobeno především tím, že se značně liší představy o tom, co je štěstí a blažený život.

Filosofie dějin se zabývá reflexí historického vývoje člověka, společnosti a světa; s pomocí kritických nebo spekulativních postupů usiluje o nalezení smyslu dějin, jejich cíle a zákonitostí. Zabývá se například tím, zda dějiny mají cyklickou nebo lineární povahu, zda existuje pokrok, zda mají smysl atp.

Další obory: **filosofie výchovy, filosofie náboženství, filosofie práva, sociální filosofie, politická filosofie, filosofie medicíny, filosofie matematiky** atd.

- problém dnešní filosofie: původně byla kompetentní ke všemu (vykládala všechno: od Boha po rostliny). Postupně však v průběhu dějin ztrácela své kompetence, které jí odebíraly jiné obory: středověk – teologie, novověk – přírodní vědy; 19. století – sociální vědy (sociologie, kulturní antropologie, psychologie etc.), 20. století – humanitní obory (pedagogika, estetika). K čemu je filosofie dnes?

- náplní tohoto kurzu je především **filosofická antropologie** (z řec. *anthropos* – člověk a *logos* – rozum, řeč, nauka): existuje více antropologie (sociální a kulturní, genetická, medicínská...). Dílčí antropologie většinou zkoumají nějaký aspekt lidské kultury nebo života. Filosofická antropologie usiluje o obecnější cíl. Klíčovou otázkou filosofické antropologie proto je: „Co je člověk?“. To znamená, že filosofická antropologie se snaží najít podstatu člověka – tedy to, co dělá člověk tím, čím je. V dějinách filosofie se vyskytlo mnoho antropologických koncepcí a mnoho odpovědí na otázku, co je člověk. A o tom je tento kurs.

2. Dějiny filosofie antropologie I: Od antiky do novověku

Vznik filosofie a presokratici

- filosofie vznikla kolem 6. stol. př. n. l. v Řecku
- první filosofové – presokratici, předsókratici (žili před Sókratem):
- snaha o odmítnutí náboženského a mytologického výkladu přírody; usilovali o přirozená vysvětlení přírodních úkazů:
  - Thalés (640-548 př. n. l.): zemětřesení = kolébání se zemské desky na hladině (nikoli hněv boha Poseidóna)
  - Pýthagoras (580-500 př. n. l.):
  - Démokritos z Abdéry (460-360 př. n. l.): – atomy z řec. *atomos* (nedělitelný)

Sofisté

- 1. pol. 5. stol. př. n. l. – odklon od spekulativního zkoumání přírody, „antropologizace filosofie“: tématem filosofie se stává člověk, jeho vědění, možnosti jeho poznání, správné jednání nebo správná vláda
  - rozvoj demokracie – potřeba vzdělání, které by umožnilo se prosadit v kvasidemokratickém systému řeckých městských států
    - sofisté: potulní učitelé, kteří vyučovali za peníze různým oborům, jejichž znalost byla nutná k tomu, aby člověk dosáhl úspěchu ve veřejném životě. Vyučovali právo, filosofii, historii, gramatiku, teorii argumentace a také rétoriku. Cílem nebylo vědění o sobě, ale úspěch jakožto získání společensko-politického postavení, prosazení vlastních zájmů.
      - instrumentální pojetí vzdělání: slouží jako nástroj k dosažení úspěchu a moci.
      - kritérium úspěchu sofistů vedlo k nezájmu o absolutní a univerzální hodnoty a normy:

• sklon k **relativismu** (z lat. *relatio* – vztah). Podle tohoto postoje jsou lidské poznání, hodnoty a ideály vždy podmíněné nějakým vztahem. Neexistuje tedy nepodmíněné, absolutní, univerzální, vždy a všude pravdivé poznání, nýbrž jen poznání, které je podmíněno dobou, v níž myslitel žil, jeho sociálním prostředím, jeho intelektuálními schopnostmi atp. Proto je podle relativismu lidské poznání vždy relativní, tzn. vztahuje se k určitým okolnostem, a neklade si nárok na absolutní pravdivost a univerzálnost. Z toho také plyne relativistické přesvědčení, že různí lidé mají různé názory, a nelze přitom rozhodnout, který z těchto názorů je absolutně správný. Proti relativismu stojí **absolutismus**, tj. přesvědčení o tom, že existují absolutní, tedy věčné, trvalé a neměnné hodnoty, ideály, normy a poznatky – ty nezávisí vůbec na žádných okolnostech, ani vztazích, ale jejich platnost je univerzální a nezpochybnitelná. Nejčastěji se objevuje hodnotový absolutismus, v náboženstvích, ideologiích a světonázorech. Dilema – absolutismus vede k totalitarismu a dogmatismu; relativismus vede k představě „vše je dovoleno“, tj. ke lhostejnosti a neochotě pro cokoli bojovat.

Sókratés (469-399 př.n.l.)

- athénský kameník,
- rozmlouval na ulicích Athén s žáky; z některých se stali tyrani
- žádné spisy
- sebevražda – číše bolehlavu
- sókratovský dialog: Co je spravedlnost? Co je ctnost? Co je krása? Postupné zpochybňování zaběhlých a uznávaných definic. Dialog končí tím, že oba uznávají nevědomost.
- Sókratovská ironie spočívá v tom, že Sókrates předstírá přání něco se dozvědět od druhého, aby ho tak přivedl ke zjištění, že neví nic o tématu, za jehož znalce se považoval.
- Dialogy se označují jako *elenchos* – vyvrácení. Neměly podat vlastní výklad abstraktních pojmů, ale přivést lidi k samostatnému myšlení. Zpochybnění zdánlivě samozřejmých pravd a nekriticky zastávaných názorů.

Platón (427-347 př.n.l.)

- Athény, setkání se Sókratem, cesty
  - 387 př. n. l. – založení vlastní školy Akademie v Athénách (trvala 900 let až do r. 529 n. l.)
  - kompletní literární dílo: dialogy, v nichž je většinou hlavním mluvčím Sókratés
-
- ontologie: nauka o dvou světech. 1) časoprostorový, smyslově vnímatelný, materiální svět dění; 2) duchovní svět idejí, který se nachází mimo prostor a čas. Svět konkrétních materiálních věcí vs. svět idejí.
  - ideje: nadmyslová duchovní jsoucna; existují objektivně; pravzory věcí; normy věcí; jsou to obecniny-univerzálie (pro každou třídu věcí, které označujeme týmž jménem, předpokládáme vždy jednu ideu: „stolovitost“). Věci časoprostorového světa jsou jen napodobeniny a odrazy idejí – smyslový svět je jen přelud, opravdový je svět idejí
    - primární je duchovní svět – hmotný časoprostorový svět je ubohý, nízký a zkažený (hmota = špína) – objektivní idealismus. Idealismus je každá koncepce je myšlenkový proud, podle nějž má veškerá skutečnost nějaký duchovní základ.
    - nauka o poznání: spolehlivé vědění je možné jen o věčném. Věci časoprostorového světa se ustavičně mění, proto je opravdové vědění možné jen o idejích, protože ty zůstávají stále samy sebou – poznání *epistéme*. Poznání empirické materiálních věcí = *doxa*.
    - jak získat *epistéme*? Nauka o preexistenci duše ve světě idejí. Duše lidí jsou kvůli své nedokonalosti sraženy do materiálního světa a spojují se s ním: vnikají do materiálního těla. Princip „nejlepší duše do nejlepších lidí“: filosofové, vládcí, básníci, řemeslníci, rolníci – tyrani (nejhorší duše).
    - uvězněná duše dosahuje pouze *doxa*. Může dosáhnout *epistéme* jen prostřednictvím *anamnésis* – rozpomínání. Duše se rozpomene na ideje, které spatřila ve stavu před vtělením. Poznání, ale i učení, je pak třeba chápat jako aktualizaci již existujícího potenciálu vědění, který je v duši nevědomě obsažen.
    - hluboký dualismus v chápání člověka: nesmrtelná duše vs. smrtelné a nedokonalé tělo; *sóma séma* – tělo hrob
    - podmínkou rozpomenutí je askeze, protože právě tělesnost poutá člověkem se světem hmoty a zabraňuje vystoupit za něj, do světa idejí. Sebeopotlačování, sebeovládání.

- koncepce ideálního státu v dialogu *Ústava*. Tři stavy společnosti podle tří částí duše: a) rozumná – vědění – hlava – filosofové/vládcí; b) vášnivá – vítězství a sláva – srdce – strážci; c) žádostivá – jídlo, pití, sex, zisk – játra – výrobci. Společenskou elitu představují filosofové a strážci, kteří žijí v majetkové a sexuální komunitě . Složitá eugenická pravidla. „Je třeba, aby nejlepší muži obcovali s nejlepšími ženami co nejčastěji.“
- toto uspořádání je dokonalé, protože je spravedlivé. A spravedlivé je kvůli tomu, že každý vykonává činnosti, ke kterým je povahou své duše nejvíce způsobilý.
- Platón nevěřil v demokracii v moderním smyslu. Podobně jako u jednotlivců musí rozum ovládat tělesné potřeby a tužby povznášet je k vyšším hodnotám, tak i ve státě filosofové – reprezentující rozumu – musí ovládat ty občany, kteří podléhají vášním a tělesnému chtíči a vést celou obec na základě rozumových principů.
- hlubší cíl: změnit člověka. Vyvést ho z jeho pohodlného každodenního přežívání a přimět k tomu, aby přemýšlel o životě a o světě daleko důrazněji, než byl zvyklý. Cílem Platónovy filosofie není ani tak informovat člověka, spíše ho formovat.

Aristotelés (384-422 př. n. l.)

- v 17 vstoupil do Platónovy Akademie
- kolem 347 opouští Athény, stává se učitelem Alexandra Makedonského
- 335 se vrátil do Athén a založil vlastní školu – Lykeion; častěji ovšem označována jako škola peripatetická – z řec. *peripatein* : procházet se, „peripatetik“ každý zastávce Aristotelovy filosofie
  - ohromné dílo, které pokrývá všechny filosofické disciplíny: metafyzika, etika, epistemologie, ale také fyzika a hodně děl o přírodní světě (rostliny, zvířata, hvězdy)
  - hylemorfismus: neexistuje u ně svět idejí; duchovní prvek existuje společně s hmotou: každá věc sestává z duchovní formy/tvaru (*morfé*) a látky (*hýlé*).
    - látka je neurčitá, amorfní, pasivní x forma = soubor vlastností určité třídy věcí („stolovitost“, „krávovitost“)
    - konkrétní věc (stůl, kráva) = spojení látky a formy
    - látka je nedokonalá, obsahuje „kazy“, ty propůjčují věcem individuální vlastnosti (forma dává jen obecné vlastnosti třídy), látka = princip individuace
    - člověk = spojení látky s formou, tj. duší. Duše prostupuje tělem.
    - hlavní znakem duše je rozumnost, a proto podstatou člověka je myšlení a poznávání. Primární charakteristikou lidské bytosti je pro Aristotela rozumové poznání: „rozumný živočich“ (v lat. tradici *animal rationale*)
      - rozum vyvyšuje člověka nad vše ostatní
      - složky duše:
        - *vegetativní* (vyživovací): společná všem živým bytostem: rostlinám, zvířatům i člověku. Tato část duše je odpovědná za řízení procesů, které souvisí právě s rozmnožováním a vyživováním: řídí tedy příjem živin a potravy, ale nezahrnuje vnímání a myšlení.
        - *vnímavá*: tuto část duše nemají rostliny, zvířata už ano, protože jsou schopná smyslového vnímání: cítí pachy, vidí barvy, slyší zvuky atd.
        - *rozumová*, která náleží v přírodě pouze člověku: právě jí se člověk odlišuje od rostlin a zvířat.
        - člověk má během svého života usilovat o to, aby byl ctnostný. Mezi ctnosti patří např. spravedlivost, uměřenost, statečnost, skromnost atp.

- nejvyšší cíl odpovídá nejvyšší složce duše: teoretický život, tedy život zasvěcený racionálnímu poznávání a přemýšlení – *bios theoretikos, vita contemplativa*; rozvíjením rozumu se přibližujeme blaženosti bohů
- člověk nežije v izolaci: člověk je *zoón politikón* – společenské, politické zvíře.
- popis fungování státních systémů: demokracie, oligarchie, anarchie, tyranie, aristokracie
- optimální: aristokracie
- nebyl demokrat: otrokům po zásluze přísluší nízké postavení, stejně tak i zemědělcům, řemeslníkům a ženám.

Křesťanství

- převzalo některé prvky z řecké filosofie: např. ideu nesmrtelné duše
- odlišnost od řecké filosofie: idea svobody
- pro řecké filosofy byla typická víra v osud: Člověk je podroben jakémusi neosobnímu a abstraktnímu osudu, který určuje, co se s ním stane. Lidé nerozhodují samostatně o tom, čím se vlastně stanou (závisí na vůli bohů i mixu složek ve své duši).
- křesťanství přineslo ideu svobodné vůle : Bůh je svobodný, na rozdíl od řeckých bohů
- člověk se podobá Bohu – a to právě svými duchovními charakteristikami, např. že je svobodný
- od člověka se v zásadě očekává jediné a klíčové svobodné rozhodnutí: jestli bude s Bohem, nebo bez Boha
- když si vybereme Boha, měli bychom žít podle křesťanských ideálů: ve skromnosti, v pokoře, v lásce k bližnímu, plní milosrdenství a soucitu k ostatními.
- každodenní život nás svádí – zejména jeho tělesná stránka: materiální svět, svět masa a peněz, nás odvádí od Boha
- křesťanství dále klade důraz na individualitu člověka: řecké filosofy nezajímali konkrétní lidé; křesťanství trvá na osobním vztahu mezi Bohem a člověkem
- postavení člověka v kosmu: Člověk stojí mezi materiální přírodou a světem duchovním. Člověk představuje nejvyšší stupeň světa těles; je tím nejdokonalejším materiálním stvořením. Současně ale patří i do světa

duchovního, kde naopak představuje bytost nejméně dokonalou. Tvoří tedy jakéhosi prostředníka mezi tělesným a duchovním světem. Příroda je člověku dána, aby ji člověk mohl využívat. Současně ale mnoho teologů také zdůrazňovalo, že příroda člověka také ohrožuje: má dokonce povahu pasti, protože věřícího svádí od skromného a pokorného křesťanského života.

Historický exkurs

- další dějiny antropologického myšlení představují jen variace na výše uvedené
- dělení filosofických epoch – chronologie filosofie
- patristika: 1.-6. století; doba působení tzv. církevních otců, kteří zformovali nauku křesťanské církve
- raný středověk: 6.-11. století: filosofie se pěstuje především v arabském světě, v Evropě barbarství
- vrcholný a pozdní středověk: scholastika: systém nauk a vyučování na středověkých univerzitách (od poč. 13. století)
- renesance: obnovování antické vzdělanosti, od 14. století do konce 16. století
- novověk: filosofie 17. století
- osvícenství: filosofie 18. století
- filosofie 19. století
- současná/moderní filosofie – filosofie 20. a 21. století

René Descartes (1596-1651)

- odmítnutí hylemorfismu
- dualistické pojetí světa a člověka
- substance = podstata – základ pro všechno ostatní;
- skutečnost sestává z tělesné substance (*substantia corporea*) a myslící substance (*substantia cogitans*).
- tělesná substance = tělesa a hmotou vyplněný prostor, existence malých částic

- myslící substance: individuální lidská vědomí = jednotlivé lidské mysli; vnímají, cítí, myslí, pamatují si, představují si...
- myslí nejsou lidé (nemají tělo), ale myslící subjekty: Myslící subjekt je něco, co aktivně myslí, a současně přijímá podněty z vnějšku: především smyslové údaje – pachy, světlo, zvuky atp. Protipólem subjektu je objekt. Objekt je jednoduše řečeno všechno mimo subjekt.
- subjekt-objektový model: v řecké filosofii neexistovalo vědomí oddělené od těla – duše (zejm. vegetativní a vnímavá složka) byla úzce spojená s tělem. Descartes oddělil vědomí (čisté myšlení) od těla
- problémy subjekt-objektového modelu:
  - a) problém poznání: Každý subjekt si může být jist tím, že existuje – *cogito ergo sum*. Ale jak poznat vnější svět? Existuje vůbec? Z vjemů v našem vědomí nelze s jistotou usoudit, že vně nás existuje něco, co tyto vjemy vyvolává. Film „Matrix“: Není okolní svět jen velká simulace? Subjektivní: to, co se týká mně samotného (subjektivní dojmy: toto je dobré, ošklivé...). To, co je objektivní, platí nezávisle na nás samotných (např. matematické poučky, fakta – kámen spadl dolů). Problém ale vždy byl, jak dojít od subjektivního názoru, tj. od toho, co *já* vidím, cítím a co si myslím – k nějakému objektivnímu poznání, tedy k takovému, které byl platilo pro všechny.
  - b) zvířata: lidé = spojení mysli a těla; zvířata nemají mysl, jsou to jen mechanické autormaty
  - c) psychofyzický problém lidé jsou složeni ze substance tělesné a duchovní: mají totiž tělo a duši. Obě substance jsou na sobě *ex definitione* nezávislé. Přesto dochází k interakci myšlení a hmoty: vůle pohnout rukou. Prostředníkem podle Descarta je šišinka mozková. Dnes se tím zabývají neurovědy a kognitivní vědy.
  - d) postavení člověka v kosmu: řeční filosofové i křesťanství vyzdvihovali člověka jako nejvyšší, nejrozumnější, Bohu nejpodobnější stvoření; Descartes a novověká filosofie přicházejí s naturalizací člověka: člověk je už pochopen jako přirozená součást přírody: co do své tělesnosti je člověk stejný jako ostatní zvířata (naše tělo je také automat). Dál ale platí, že člověka povyšuje rozum a vědomí.
- antropologické myšlení 19. a 20. století : další naturalizace – na člověku není nejdůležitější rozum

Témata k debatě:

1. Jaký je smysl vzdělání? Má být vzdělání především prostředkem k obživě? Má vzdělání sloužit praxi? Mají humanitní obory, jako je filosofie, místo v moderní společnosti?
2. Mají se intelektuálové aktivně zapojovat do politiky? Existuje napětí mezi „pražskou kavárnou“, tj. VŠ intelektuály a „prostým lidem“? Znáte něco takového ze svého prostředí? Jsou společnosti k něčemu lidé přemýšliví, ale neschopní vytvořit něco prakticky využitelného (vodovod, hodinky, výměna pneumatik)?
3. Pociťujete i vy filosofické a křesťanské napětí mezi materiálním světem peněz, moci, jídla a sexu a světem duchovním (umění, přátelství, ctnosti, víra v lepší svět....?). Jak se to u Vás příp. u lidí ve Vašem okolí projevuje?
4. Jsou zvířata jen stroje, jak si myslel Descartes? Jak byste to vyvrátily?
5. Jak se dá dokázat, že nežijeme v Matrixu? Jak se dá někomu dokázat, že vše, co vnímáme, není jen simulace?

3. Dějiny filosofické antropologie II: 19. století a počátek 20. století

Iracionalismus

- alternativně také jako filosofie života, vitalismus.
- označení postojů a filosofických směrů, jejichž podstatu tvoří pochybnost vůči nárokům racionalismu (tj. vůči možnosti rozumového poznání) a které se zdůrazňují jiné, zejména duchovní a citové cesty poznání.
- Existuje řada podob iracionalismu.
- V 19. století se rozvíjel tzv. metafyzický iracionalismus, který vychází z předpokladu, že podstatou světa je nějaký mimorozumový princip: může jím být slepá vůle jako například u A. Schopenhauera (1788-1860), či vůle k moci jako u F. Nietzscheho (1844-1900).
- Učení těchto autorů bývá rovněž charakterizováno jako filosofie života – vitalismus. Vitalismus je zase pojem, který se užívá pro filosofické proudy, které vysvětlují skutečnost a svět specifickými životními silami, které nelze ztotožnit s chemickými či fyzikálními procesy. Kromě Schopenhauera a Nietzscheho byl hlavním představitelem H. Bergson (1859-1941).

Schopenhauer (1788–1860)

- *Svět jako vůle a představa* (1819)
- základem světa je slepá, iracionální a bezúčelně působící vůle. Je to temné pudové nutkání, které zůstává trvale nenaplněné. Vůle se projevuje na čtyřech základních úrovních: v anorganickém, rostlinném, zvířecím a lidském světě.
- Vůle směřuje k uspokojení a ke štěstí, ale kromě ní samotné nic neexistuje – nemůže k ničemu vnějšímu směřovat, nemůže se dočkat naplnění a uspokojení. Je zacyklená sama v sobě.
- svět nemá žádný rozumový základ a je tedy bytostně nesmyslný, tragický a absurdní. Náš svět je nejhorší ze všech možných

- také člověk je jen projevem této vůle. Jsme hrdí na svůj rozum, ale náš život ve skutečnosti určuje také slepé puzení a ustavičná nesmyslná touha. Vůle nedochází klidu v žádném cíli. Buď se jí nedaří cíle dosáhnout: pak přichází utrpení z nenaplněné touhy. Pokud cíle dosáhneme, vynoří se jiný cíl. Pokud se už neobjevují žádné další cíle a touhy, přichází bezútěšná nuda.

- proto je lidský život zcela absurdní, plný bolesti a utrpení, protože k ničemu nevede – je jen zmítán pohnutkami, kterým nerozumí.

- vymanit se lze pouze prostřednictvím umění (ulevující zážitek krásy) nebo askeze (po ničem netoužit).

Nietzsche (1844–1900)

- studoval teologii, klasickou filologii
- od 80. let 19. stol. vážná nemoc – patrně důsledek syfilis
- Nietzscheho sestra interpretovala později jeho názory v duchu nacismu
-
- tři období tvorby
- 1) *Romantické období*. Ovlivnění Schopenhauerem. Skutečnost se rozpadá na dvě vrstvy: Na vnější, povrchový svět jevů a na skrytý svět slepé iracionální vůle. Jelikož je základem všeho je nesmyslná, absurdní a hrůzná slepá vůle, je lidský život bytostně tragický, plný beznaděje a bolesti. Pomoc přináší umění.
- *apolinské umění* – týká se jen vnějšku, povrchu, viditelné stránky skutečnosti; „umění sladkého snu“; všechny formy výtvarného umění; je to umění iluze
- *dionýské umění* - divoké, nespoutané opojení, v němž se v nerozlučné jednotě mísí hrůza, bolest i titánský vzdor; proniká k podstatě skutečnosti a zjišťuje, že svět není nic než slepá vůle.
- obě formy umění pomáhají: apolinské dává iluze, dionýské nám dává pocit splynutí s vůlí – hudba.
- 2) *Pozitivistické/vědecké období*. Spásná úloha náleží vědě. Kritika metafyziky a náboženství

- křesťanství: křesťanství člověka oslabuje, ba dokonce přímo ničí jeho přirozený, konkrétní život ve jménu vyhlaného zásvětna; „zvulgarizovaný platonismus“

- *Radostná věda* (1882): na jakési tržišťě vběhne pomatenec a volá „Hledám boha! Kam se poděl Bůh?“ Lidé se mu vysmívají a on po chvíli pronese: „My jsme ho zabili – vy a já! My všichni jsme jeho vrahy!“ – doklad Nietzscheova ateismu? „Co jsme to učinili, když jsme tuto zemi odpoutali od jejího slunce. Kam se nyní pohybuje? Kam se pohybujeme my? Nebloudíme nekonečnou nicotou? Neovanul nás prázdný prostor?“ Je-li Bůh mrtvev, znamená to, že se člověk již nemůže podle něčeho a k něčemu orientovat

- S rozvíjením průmyslové společnosti a oslabováním tradičních hodnot křesťanské společnosti přicházela dezorientace a hledání nových ideálů.

- dva druhy morálky:

- a) morálka otroků (= morálka otroků): Křesťanské ideály pokory, lásky, soucitu atd. interpretuje Nietzsche jako morálku slabých, neúspěšných a dekadentních. To jsou podle něj ti, kteří mylně považují poslušnost a pokoru považují za ctnost. Slabost, pokora, soucit, trpělivost a sebelítost.

- b) morálka pánů: moc, síla, hrdost, vládychtivost, přitakání životu – ale také přísnost a tvrdost k sobě.

- pouze páni dokaží produkovat hodnotná umělecká, filosofická a vědecká díla. Otroci vytvářejí hodnoty pouze odvozeně a sekundárně: totiž když se bouří proti hodnotám a výtvorům svých pánů. Otroci potřebují díla pánů jako vzor, který mohou popřít: sami za sebe nic nevytvoří.

- Resentiment je pocit zdánlivě hodných a milých lidí, které uvnitř stravuje touha pomstít se za utrpené křivdy (jejich snášení, ale původně bylo vynášeno jako ctnost).

- křesťanství jako kultura a náboženství otroků zvítězilo nad panskou kulturou Řeků a Římanů.

- 3) *Období vůle k moci*. Nejvýznamnější Nietzscheova díla: *Tak pravil Zarathustra*, *Soumrak model*, *Mimo dobro a zlo*.

- „Nadčlověk“ - idea nadčlověka měla vyplnit vakuum, které vzniklo smrtí Boha. Ideál nového typu člověka; cíl evoluce lidského rodu – jako vyšší biologický druh, vyšší, panskou rasu, která bude obdařena také dokonalejšími biologickými kvalitami. Ve jménu vyšších a původních hodnot svede definitivní boj s nízkou,

otrockou morálkou stádních lidí: ztělesňuje sílu, udatnost, sebejistotu, rozhodnost, individualitu a schopnost myslet sám za sebe.

- expresivní, poetický jazyk, používal poměrně siláckou darwinistickou rétoriku
- kulturně-antropologický ideál, který měl vyvést lidi z morálního marasmu maloměšťácké a pokrytecké německé společnosti konce 19. století.

Marx (1818-1883)

- Karspolupracovník Friedrich Engels (1820-1895)
- *Das Kapital* 1867-1894
- Engelsovy systematizační snahy umožnily Vladimíru Iljiči Leninovi (1870-1924) a jeho následovníkům vybudovat ortodoxní a dogmatickou formu marxismu, která je nechvalně známá pod označením marxismus-leninismus – byla to oficiální ideologie socialistických zemí v období cca 1948-1989
  - neomarxismus – západoevropský marxismus, kritika kapitalistické společnosti, dnes kritika ekonomické globalizace
  - Sám Marx nazýval své učení vědecký komunismus nebo vědecký socialismus a chápal ji jako učení schopné poskytnout proletariátu (dělnictvu) ucelený světový názor, jehož součástí měl být i návod na změnu kapitalismu v socialismus.
    - emancipační tendence – osvobození člověka od tvrdých podmínek kapitalismu 19. stol.
    - odpor proti náboženství - podle Marxe je náboženství jen vylhaná iluze, kterou se lidé utěšují, když musí žít v tíživých podmínkách. Je to falešná naděje na nějaký lepší život, kterou vládnoucí třídy zpravidla velmi důmyslně využívají k tomu, aby poddané a závislé mohly ještě efektivněji ovládat. „Opium lidstva“
    - materialismus – univerzum se skládá z hmoty;
    - ontologie = dialektický materialismus
    - historický materialismus – filosofie dějin
    - ústřední teze historického materialismu: „Bytí lidí není určováno jejich vědomím, nýbrž naopak jejich vědomí je určováno společenským bytím.“ Veškeré lidské myšlení a jeho projevy

(věda, umění, právo, politika...) má původ v socioekonomické struktuře společnosti. Úplně jiné pojetí člověka: člověka definuje práce, resp. soubor ekonomických podmínek, kde se nachází.

- 1) *výrobní síly a výrobní vztahy*: Výrobní síly = výrobní nástroje a pracovní prostředky, s jejichž pomocí se vytvářejí produkty + znalosti lidí, kteří vyrábějí, tj. technologie. Výrobní síly jsou dynamické, neustále se mění a především se zdokonalují. Výrobní vztahy jsou tedy především vlastnické vztahy mezi vlastníky a výrobci, mezi továrníky a dělníky, mezi bohatými a chudými.

- 2) *Revoluce*. Zatímco výrobní síly, tj. technika a pracovní návyky, se vyvíjejí nepřetržitě a stále rychleji, výrobní vztahy se vždy v určité fázi dějin právně, politicky a mocensky upevní a pak už jen stagnují. Tím vzniká konflikt, který vrcholí revolucí, kdy se výrobní vztahy najednou zásadně změní. Během revolucí dochází k odstranění starých výrobních vztahů a jejich nahrazením jinými vztahy, které odpovídají nynější podobě výrobních sil. Např. francouzská revoluce.

- 3) *třídní boj*. Sociologizace VS a VV pomocí kategorie třídy. Výrobní síly jsou reprezentovány třídou výrobců, která je vždy progresivní a která má vždy zájem na změně stávajících poměrů. Výrobní vztahy zase reprezentuje třída vlastníků, která je konzervativní, nemá zájem o změnu, naopak změnám se brání a snaží se uhájit stávající stav a vlastní pozici v něm. Konflikt tříd se označuje jako třídní boj.

- 4) *Společensko-ekonomická formace*. V dějinách lidstva existovalo několik období, které se vyznačovaly určitou podobou výrobních sil a výrobních vztahů. Podle marxistů prošlo lidstvo čtyřmi takovými formacemi: prvobytněpospolná společnost, otrokářská, feudální a kapitalistická. Marx i marxisté soudili, že jejich doba je dobou přechodu k další, poslední a vrcholné společensko-ekonomické formaci, které se říká komunismus: První fáze této nové formace se nazývá socialismus.

Existencialismus

- předchůdci: Kierkegaard, Dostojevskij, Kafka
- existencialismus: Německo, Francie; vrchol 30.-60. léta
- ateistický ex. Martin Heidegger (1889-1976), Jean Paul Sartre (1905-1980) a Albert Camus (1913-19360)

- křesťanský: Gabriel Marcel (1889-1973) nebo Karl Jaspers (1883-1969)
- podněty: a) zkušenost první světové války, v níž se člověk stal pouhou částí v neosobní mašinérii vojenských struktur a politických ideologií; b) rozvoj moderní industriální společnosti, která pod povrchem relativního blahobytu skrývala zásadní nebezpečí, jako bylo odcizení, frustrace, deprese, osamělost; c) filosofie, která se bouří proti filosofickým a vědeckým systémům, které považují všechny jednotlivce jen za projev univerzálních zákonů a univerzálních kategorií
  - hlavní cíl: zjistit, jak člověk může překonat různé dehumanizující tendence v moderní společnosti i pocity absurdity a jak prožít smysluplný a naplněný život
  - tři hlavní rysy:
    - 1) lidé nemají danou podstatu: naši existenci utváříme svými vlastními rozhodnutími a činy. Na počátku života je nám dána holá existence a záleží na každém z nás, co se sebou v průběhu života udělá. To může být frustrující: jsme „odsouzeni ke svobodě“ (Sartre).
    - Svoboda v utváření vlastního života není žádná výhra, ve skutečnosti jde o to, že nám nic jiného nezbyvá. Proto také existencialisté označují toto vědomí vlastní svobody také jako úzkost. Vědomí svobody je nakonec pro mnoho lidí vlastně velmi frustrující: na každý se rád rozhoduje sám za sebe.
    - nemůžeme překročit hranice podmínek, které nás vymezují: nemůžeme být Jágr...
    - Podstatou existencialistického pojetí svobody je domněnka, že jsme sice do určité míry omezovali svým prostředím, ale vždy máme možnosti, mezi kterými můžeme volit. Každý okamžik je volbou, nebo jejím potvrzením. Vlastní život utváříme neustále, ať chceme nebo nechceme.
    - Pokud lidé svobodně utvářejí svůj život, tak jsou také plně zodpovědní za všechny své činy, za vše, co se svými životy dělají. Existencialista nepřipouští výmluvy všech válečných zločinců: „Já jsem pouze plnil rozkazy“, „Já jsem pouze dělal svou práci“.
    - *La mauvaise foi* – „špatná víra“: Špatná víra je pokus uniknout svobodě a s ní spojené úzkosti tím, že člověk představuje svou situaci a své činy jako determinované, jako určené těmi ostatními lidmi a různými okolnostmi: pohlaví, barva pleti, sociální původ, ekonomické zajištění, dostupné vzdělání. Člověk se vymlouvá; důvody svého stavu svádí na nějaké externí vlivy.

- únik do davového a konzumního života: Při takovémhle způsobu života nežijeme sami za sebe, ale jenom zcela pasivně přejímáme sociálně uznávané vzorce jednání a přestáváme být svobodnou lidskou bytostí.
- Hledání autentické formy existence. Člověk začíná sám utvářet svůj vlastní život podle vlastních, rozvážených a plně uvědomovaných rozhodnutí. Přejít od stádního života k autentické existenci = mezní situace: pocity úzkosti, zhnusení a nesmyslnosti

Darwin a evoluční teorie

- V evropském myšlení od antiky až do osvícenství převládala představa, že Bůh nebo bohové stvořili přírodu hotovou: tak jak je se všemi rostlinnými a živočišnými druhy bez jakýchkoli změn.
- Charles Darwin (1809-1882), 1831-1836 – plavba na lodi Beagle po jižní polokouli
- Malthus (1766-1834) a jeho *Esej o principu populace* (1798). „Princip populace“, podle nějž populace roste geometrickou řadou, nebrání-li jí v tom vnější vlivy, zatímco množství dostupných potravin se zvyšuje pouze aritmetickou řadou. Darwin : soutěžení o zdroje je přirozenou součástí života.
- *O původu druhů* (1859), *O původu člověka* (1871)
- myšlenka přirozeného výběru (*natural selection*): Někteří příslušníci populace (na základě variability) mají ovšem určité znaky, které jim dávají výhodu (*Fitness*) v boji o přežití (delší krky, silnější drápy...). Do další generace se přenesou geny těchto zvýhodněných jedinců. Přirozený výběr se netýká žijících jedinců, ale vybírání jsou ti, kteří se narodí. Favorizovaní jedinci mají zkrátka vícero potomků, kteří zdědí jejich výhodu.
- není možné dědit získané vlastnosti (např. znalost francouzštiny; Weismannovská bariéra: dědičná informace jde vždy jen od genů do buněk, nikdy naopak
- Darwin nehovořil o přežití nejsilnějšího, jak se to často vulgarizuje; ale o *survival of the fittest* – přežívá ten nejprizpůsobivější
- evoluce : není to to samé co přirozený výběr. Evoluce se týká druhů a populací. Mění se pouze genetická charakteristika celé populace. A to tím, že přirozeným výběrem dojde k tomu, že v populaci převáží skupina zvýhodněných jedinců s určitou vlastností X, kterou mají i jejich potomci.
- vlastnost X vzniká mutacemi genotypu, nebo při rekombinaci genetické informace

- důsledky evoluční teorie
- a) dobové teologické námitky: nebyl stvořen svět s hotovými druhy; evoluci nikdo neřídí – není potřeba Boha
- b) filosofické námitky: evoluce nemá cíl – nesměruje ke konci, kde by se nacházeli dokonalí nadlidé. Vítězi jsou vždy jen ti, kteří se adaptovali lépe než ti ostatní, kteří mají zvýhodňující vlastnost X. V evolučním procesu jde to být o krok napřed před ostatními – resp. nebýt poslední.
- antropologické námitky:
  - c) člověk není výjimkou – je výsledkem a součástí evolučního procesu jako ostatní živé organismy na této planetě; naturalizované pojetí člověka
  - d) z hlediska evoluce má naše individuální existence jen mizivý význam. Evoluce je extrémně pomalá – rozšíření vlastnosti X v celé populaci trvá mnoho generací.
  - e) tzv. metafora sobeckého genu: Geny se chtějí uchovat, tedy přenést do další generace. A my jsme jen dočasní přenašeči genetické informace. Až ji předáme, stává se naše další existence bezpředmětnou. Evoluci jsme naprosto lhostejní.
  - f) všichni jsme výsledky přirozeného výběru: jsme potomky úspěšných rodičů, kteří dokázali přenést svou DNA. Jsme vyšlechtění. Mnoho rysů, které máme, jsou v zásadě evoluční nástroje umožňující přežití a rozmnožení. Velmi mnoho biologických rysů, které máme, k něčemu slouží: to nejsou nějaké naše individuální, hýčkané a jedinečné vlastnosti, ale zbraně ve velké evoluční bitvě
  - g) my jakožto stávající populace jsme fyzicky optimalizováni k životu v tlupách někde na africké savaně v době asi tak před 15 000 lety. Evoluce ještě vůbec nezaznamenala, že lidé vytvořili civilizaci – je za lidským historickým časem hodně pozadu. Civilizace je z biologického hlediska strašně rychlá a evoluce nestíhá její tempo: Jsme opice sedící u počítačů a létající v letadlech, které svým evolučně vyšlechtěným sobectvím ničí celou planetu.

Témata k diskusi

1. Jaký smysl má umění pro člověka? Co člověku dává? Co dává Vám? A proč si myslíte, že některým lidem umění nedává vůbec nic a raději koukají na fotbal nebo na F1? A dává (pasivně pozorovaný) sport lidem něco podobného jako umění?

2. Má mít křesťanství větší vliv na fungování dnešní společnosti? Má jí co nabídnout? Nebo „je Bůh mrtev“? Jaká je dnes úloha církve? Je křesťanství morálkou poslušných otroků? Nahrazuje dnes něco místo křesťanství?

3. Je v dnešní době Marxovo myšlení aktuální? Měli bychom bojovat proti kapitalismu? Znamenají zločiny bolševiků ze 20. století, že není možné číst a uznávat Marxe?

4. Jaké výhody přináší konzumní styl života? Co je na něm tak lákavého a proč mu tolik lidí podléhá? Chcete žít stejný způsob života jako Vaši rodiče, nebo chcete žít jinak?

5. Uveďte další příklady konfliktu plynoucího toho, že biologicky jsme nastavení k životu v tlupách na savaně, a přitom žijeme v technologické civilizaci? Existuje nějaká vlastnost, která byla dříve evoluční výhodou, ale v naší civilizaci už ztratila význam?

4. Filosofická antropologie ve dvacátém století

Freud (1856-1939)

- narodil se v Příboru, žil ve Vídni
- objev nevědomí: mnohé z toho, co si myslíme a co děláme, určuje tajemné nevědomí.
- obsah nevědomí: potlačené a vytěsnění vzpomínky a zkušenosti, které jsou příliš traumatické.
- nevědomí nutí člověka dělat věci, které nedokáže racionálně vysvětlit: vznik patologických jevů.
- struktura mysli: id, ego, superego <https://sigmund-freud.webnode.cz/teorie/id-ego-superego/>

- Z konfliktu id, ega a superega často dochází k potlačování určitých zkušeností a pudů.
- pudy: vytvářejí mentální energii, která se musí vybit. Důraz na sexuální pud
- dětská sexualita: psychosexuální fáze : orální, anální a falická (u děvčat – absence penisu). Sexualita v širokém smyslu: vyhledávání slasti.
- Hlavní problém lidského psychického života spočívá v tom, jak uspokojit pudy, aniž bychom porušili pravidla a morálku, kterou jsme si internalizovali.
- konflikt pudů se superegem: potlačování a vytěsňování nedovoleného, traumatického do nevědomí, kde se se neztrácí a dál nás ovlivňuje v podobě snů, neurotických příznaků, nebo nevhodného chování – freudovská přerážení.
- moderní civilizovaná společnost na nás klade velmi přísné nároky: omezuje naše pudové a instinktivní jednání velmi širokým souborem pravidel: neurotická společnost
- řešení: psychiatr by prostřednictvím psychoanalýzy měl vést člověka k tomu, aby poznal sám sebe a uvědomil si své vytěsňené a potlačené zkušenosti. Pak můžeme svá podvědomá puzení buď racionálně ovládat, anebo je nechat tzv. sublimovat: vybit přijatelnými kanály: umění, sport...
- celá dosavadní filosofická tradice předpokládala plné „sebevědomí“
- Freud svůj objev stavěl na stejnou úroveň jako Darwinovu evoluční teorii a chápal ji také jako urážku člověka: totiž jako urážku lidské pýchy, že máme zcela pod kontrolou svůj duševní-duchovní život.

Filosofická antropologie

- na počátku 20. století vzniká v Německu filosofická antropologie jako samostatný program, který ztělesňovali tři autoři: Max Scheler, Helmut Plessner a Arnold Gehlen
- reakce na rozvoj humanitních disciplín i biologie
- Východiskem je jim už představa naturalizovaného člověka, tedy člověka, který je součástí živé přírody plné živých bytostí.
- z biologie pojem osvětí: z nejdůležitějších byl pojem okolí/osvětí (*Umwelt*, J. Uexküll): každý druh vnímá i stejnou lokalitu (např. říční zátoku) zcela jinak podle svých preferencí: klišťe, pták a divočák vnímají keř úplně jinak a vypouštějí vše, co není potřebné z hlediska jejich přežití

- nová filosofická antropologie vycházela ze srovnání se zvířetem: To byl zásadní rozchod s dosavadní tradicí, která zdůrazňovala a) že člověk je podobný Bohu, b) že člověk sestává z myslícího vědomí a těla, které je jen fungujícím automatem
- člověk je bytost, která má také nějakou biologickou tělesnost, která nás specificky spolurčuje
- být člověkem není něco daného nějakým souborem znaků, ale je to něco, co člověk trvale uskutečňuje.

Max Scheler (1874–1928): Otevřenost ke světu

- *Místo člověka v kosmu* (1928)
- stupnice biopsychického života (vše, co žije, má duchovní život-psychické jádro): 4 vitální principy = formy duše.
  - 1) rostliny – *pudící cítění*; 2) živočichové – *instinktivní chování* ; 3) živočichové (primáti) : *navyklé chování* – naučené, podmíněný reflex; 4) živočichové (primáti): *praktická inteligence* – učit se a chápat pomocí asociací a analogií
  - člověk zahrnuje všechny čtyři stupně + princip, který člověka pozvedá nad tuto stupnici a proti ní: duch (*Geist*): pozvedá nad organický svět. Duch zahrnuje především myšlení, ale také emoce, touhy a schopnost se svobodně rozhodovat.
    - A hlavním znakem duchovních bytostí je to, že jsou otevřené světu a pro svět (*weltoffen*).
    - a) Pojem otevřenosti vůči světu se týká pojmu okolí/osvětí: Člověk dokáže živočišnou upoutanost na určité prostředí překračovat – a je schopen si uvědomit svět jako celek.
    - b) Otevřenost ke světu se dále týká toho, co člověk ve světě dělá: Člověk se dokáže adaptovat na každé prostředí. Zpředmětnění nebo zvěcnění světa. Člověk si svým myšlením a dalšími aktivitami přisvojuje svět, jak potřebuje = civilizace.
    - V člověku proti sobě stojí duch a biopsychická charakteristika: duch utváří lidství člověka tím, odmítá jeho pudovou přirozenost.
    - Touto aktivitou také vzniká opravdová lidská osobnost.

- Hlavním znakem osobnosti je to, že se dokáže vymanit z tlaků vnějšího prostředí: a) dokáže se vymanit z osvětí; b) člověk je schopen pochopit, objektivizovat a zvěcnit i své vlastní organické a psychické stavy prostřednictvím medicíny a psychologie.
- Souhrnně řečeno, člověk je výjimečný tím, že dokáže jednat *nezávisle* na faktorech a podnětech, které určují jeho biologickou existenci. Dokáže potlačit svá vnitřní nutkání a dokáže potlačit i omezení vnějšího světa (tím, že buduje technickou civilizaci).
- Mírou lidskosti je tedy schopnost jednat proti naší biopsychologické podstatě: tedy proti vázanosti na osvětí a proti tlaku našich pudů.

Helmut Plessner (1892-1985): Excentrická pozicionalita

- 1928: *Stupně organického a člověk*
- Plessnerova filosofická antropologie je mimořádně komplikovaná nauka na pomezí empirické biologie a spekulativní filosofie
- Člověk je posuzován jako článek organického světa; neexistuje žádný mimoorganický princip (jako duch u Schelera)
- pozicionalita: způsob, jakým se organismus nachází v prostředí
  - a) centrická pozicionalita, která je typická pro rostliny a zvířata; b) excentrická, která je vlastní člověku.
- a) Centrická pozicionalita je stav, kdy organismus prožívá sám sebe jako pozicionální střed, tzn. pociťuje sám sebe jako živé, vnímající tělo, ale nedisponuje sebeuvědomováním, a tedy ani sebe-vědomím: neví o sobě.
- b) Excentrická pozicionalita: Člověk se dokáže odpoutat od svého těla do excentrické pozice a nahlédnout na sebe z vnějšku, tedy excentricky. Člověk se dokáže odpoutat od svého těla do excentrické pozice a nahlédnout na sebe z vnějšku, tedy excentricky

Arnold Gehlen (1904-1976): Bytost nedostatku

- Gehlen odmítal představu stupňovitého, hierarchického uspořádání přírody, na jehož vrcholu by stál člověk.

- výjimečnost člověka pochází z principu nedostatku
- člověk je „bytosť nedostatku“ (Mängelwesen); člověk v přírodě nemůže konkurovat ostatním savcům, protože jeho přirozená výbava je nedostatečná: má horší zrak, horší čich, je pomalý, nemá drápy, špatně reguluje tělesnou teplotu atp.; na rozdíl od ostatních savců je v čistě biologickém smyslu velmi špatně uzpůsobený pro život v přírodním prostředí.
  - člověka dokáže tento nedostatek kompenzovat. Člověk je nespecializovaný, proto musí jednat, a jen díky svému jednání může přežít: vytváří umělou přírodu – civilizaci a kulturu.
  - Podstata základních civilizačních a kulturních zařízení spočívá v tom, že snižují nebo odstraňují rizika, která člověku od přírody hrozí.
  - Jednání ovšem předpokládá jednu klíčovou schopnost – a to je předvídavost: schopnost představit si budoucí scénáře a odhlédnout od momentálních pudových jednání; například ukládání zásob potravin místo okamžité konzumace.
  - Člověk se od zvířat liší strukturně – tedy tím, že člověk je nucen k jednání, zatímco zvířata jsou pudově nastaveny k životu ve svém prostředí.

Transhumanismus (1980-2018)

- přesvědčení, že díky pokroku vědy a techniky, se lidstvo samo radikálně promění: tělesně i psychicky
- z hlediska jedince: je možné optimalizovat člověka technickými prostředky, technologické překonání smrti individua
- z hlediska rodu: vytvoření technologické vesmírné civilizace bytostí překonávajících druh *homo sapiens*
- transhumanismus je součástí posthumanismu: ideologie spojená zpravidla úzce s technickými inženýrskými obory, která věří, že je možné technicky předělat člověka a nakonec nahradit lidskou rasu nějakým novým typem bytostí, které by představovaly spojení organické a umělé inteligence a organických a umělých součástí.
- transhumanistické cíle budou naplněny nejdříve, pak přijde posthumanismus

- Zatímco radikální posthumanismus vyrůstá na radikální kritice všeho lidského, transhumanismus se snaží navazovat na humanistické ideály: chápe sám sebe jako naděje, možná i jako jediná naděje, pro další budoucnost lidského rodu.
- život bez bolesti, nemocí, omezení a bez vize smrti – technizace lidské těla – *mind uploading* – vědomí v počítači či robotovi; bytosti existující pouze jako shluky v počítačích
- člověk je bytost výjimečná tím, že se prostřednictvím vědy a techniky dokáže překonat samu sebe.
- klíčové znaky: a) osvobození mysli od těla (upload mysli, nebo nahrazení těle technickými protézy); b) s prvním bodem souvisí také dosažení naprosté nezávislosti na pudové a nevědomé stránce : transhumánní člověk nepodléhá pudů a nevědomí, protože je buď nemá, nebo dokáže jejich vliv potlačit; c) kolonizace vesmíru nadlidskými bytostmi: *homo scientificus astronauticus*
- kritika: víra v dualismus mysli a těla; implicitní rasismus směřující k vytvoření kasty nadlidí

Témata k diskusi

1. Měl Freud pravdu, když zdůrazňuje prvotnost a zásadnost sexuálního pudu pro lidské chování? Setkali jste se někdy u sebe s projevy nevědomí? Zažili jste někdy efekt sublimace: tj. společensky přijatelného vybití společensky nepřijatelného nutkání?
2. Do jaké míry je nutné a vhodné omezovat naši pudovou a biologickou přirozenost civilizačními nástroji (mravy, právo)? Máme v sobě umrtvit všechny sklony? Jak se díváte na kampaň Me too?
3. Patří člověku výlučné postavení v řádu přírody? Vyčníváme něčím nad ostatní živé tvory (inteligence je prostě naše evoluční výhoda a strategie).
4. Jak hodnotíte vizi transhumanistů a posthumanistů? Očekáváte civilizaci nesmrtelných kyborgů?